

РЕЛІГІЙНІ МАСОВІ ЗАХОДИ, ЇХ ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ

Свистович Р. С.

У науковій статті встановлено, що релігійні масові заходи мають досить глибоку історію. Вони виникли ще у первісному суспільстві. На сьогодні у світі існує велика кількість релігій та релігійних течій, які охоплюють мільярди людей. На сьогодні ми не можемо достеменно стверджувати, що релігійні масові заходи виникли з причини неможливості людини пояснити ті чи інші події, які відбуваються у світі. Головною рисою релігійних заходів є масовість, яка сформувалася ще в доісторичні часи. Саме масовість стала для більшості релігій основним аспектом впливу на громадян з метою залучення їх до релігії, релігійних обрядів та формування певної категорії осіб, які в окремих випадках стали називатися фанатами.

Релігійні масові заходи перш за все спрямовані на виховання у людини віри в якісь надприродні сили, які можуть допомогти в разі сліпої віри. Слід зазначити, що окремі індивіди, які відносяться до релігії з повагою, які проводили окремі дослідження в більшості випадків не беруть участь у масових релігійних заходах.

Обґрунтовано, що масові релігійні заходи досить часто використовувалися і використовуються різними політичними силами, а в окремих випадках релігійні фанати знищують фізично осіб іншої віри. У різних країнах сформувалися різні стосунки релігії з державою. У ряді мусульманських країн сформовано релігійно-державні системи управління. У таких країнах релігія впливає на всі сторони життя особи, а порушення чи недотримання відповідних релігійних законів тягне за собою відповідальність.

В більшості сучасних розвинутих держав релігія існує як необхідний аспект суспільства. Більшість людей звертаються до релігії в різні періоди свого життя, але найбільше під час встановлених релігійних свят. В більшості країн релігія відділена від держави і відвідування тих чи інших релігійних заходів є особистою справою громадян.

Щодо проведення релігійних заходів, то вони в більшості випадків дозволяються місцевими органами влади, для охорони публічного порядку та публічної безпеки під час їх проведення задіюються правоохоронні органи.

В Україні на сьогодні у зв'язку з нападом Російської Федерації з метою впливу на певний прошарок населення використовується релігійне протистояння. Окремі релігійні масові заходи використовуються для дестабілізації ситуації в країні в цілому.

Ключові слова: релігійні масові заходи, релігія, історія релігійних масових заходів, система релігій у світі, релігійні протистояння, використання релігії в політичних цілях, відділення релігії від держави, індивідуальність у релігійних віруваннях.

Svystovych R. S. Religious mass events, their historical development, current status and impact on society in Ukraine

The scientific article established that religious mass events have a rather deep history. They arose in primitive society. Today, there are a large number of religions and religious movements in the world, which cover billions of people. Today, we cannot claim with certainty that religious mass events arose because of the inability of man to explain certain events that are happening in the world. The main feature of religious events is mass, which was formed in prehistoric times. For most religions, mass has become the main aspect of influence on citizens in order to attract them to religion, religious rites and the formation of a certain category of people, who in some cases came to be called fanatics.

Religious mass events are primarily aimed at instilling faith in a person in some supernatural forces that can help in case of blind faith. It should be noted that individual individuals who treat religion with respect, who have conducted separate studies, in most cases do not participate in mass religious events.

It is substantiated that mass religious events have been and are being used quite often by various political forces, and in some cases religious fanatics physically destroy persons of another faith. In different countries, different relations between religion and the state were formed. In a number of Muslim countries, religious-state management systems have been formed. In such countries, religion affects all aspects of a person's life, and violation or non-compliance with relevant religious laws entails responsibility.

In most modern developed countries, religion exists as a necessary aspect of society. Most people turn to religion at various times in their lives, but most often during established religious holidays. In most countries, religion is separated from the state, and attending certain religious events is a private matter for citizens.

As for religious events, in most cases they are permitted by local authorities, and law enforcement agencies are involved in order to protect public order and public safety.

In Ukraine today, in connection with the attack of the Russian Federation, in order to influence a certain stratum of the population, religious confrontation is used. Separate religious mass events are used to destabilize the situation in the country as a whole.

Key words: *religious mass events, religion, history of religious mass events, system of religions in the world, religious confrontations, use of religion for political purposes, separation of religion from the state, individuality in religious beliefs.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Подальша демократизація громадянського суспільства в більшості країн сприяє вільному розвитку релігії та формуванню індивідуального ставлення до релігії. Разом з тим релігія як супутник людського суспільства є невід'ємною його частиною. На сьогодні в більшості країн світу релігія та релігійні масові заходи не впливають на суспільство, але поряд з цим існує цілий ряд країн, особливо де поширена мусульманська релігія, де відвідування релігійних масових заходів є обов'язковим, будь-які висловлювання щодо правильності релігійних догм переслідуються, особи, які не сповідують мусульманську релігію можуть бути фізично знищені.

Головною проблемою яка формується у статті є висвітлення аспектів проведення масових заходів в різних країнах, використання релігійних масових заходів в політичних цілях, вплив релігії та релігійних масових заходів на суспільство в цілому.

Це зумовлено, перш за все, відповідними змінами, як відбуваються в суспільстві, глобалізацією та релігійними конфліктами, які виникають і шляхами їх уникнення і відповідного реагування на них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є широкий спектр наукових і законодавчих джерел. Основними з них є закони

та інші нормативні акти України, міжнародних організацій та релігійних організацій.

Історичні аспекти релігійних масових заходів розглядалися у творах відомих дослідників таких як Шаталович І.В., Байрак Л.Ю., Лубський В.І., Антонович В. та у ряді інших.

Використовується також інформаційно-аналітичний матеріал, який висвітлює різні аспекти релігійних масових заходів в Радянському Союзі та в сучасній Україні (Бабенко Л.Л., Скідан Д.С., Темірова Н.Р. та інші).

Сучасний стан релігійних вірувань, та проведення релігійних масових заходів аналізується у відповідних нормативних документах, а також дослідження ряду авторів (Хархун В., Кантор В., Костицький В.В.).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованої наукової статті є дослідження історичного розвитку релігійних масових заходів, їх сучасного стану в різних країнах в тому числі і в Україні, вплив релігії та релігійних масових заходів на суспільство в цілому та використання релігійних масових заходів в політичних цілях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Історія людства знає безліч різноманітних релігій та систем вірувань. Окремі дослідники стверджують, що всі вони так чи інакше виходять з ідеї неповноти і недосконалості людини і пропонують шляхи нашого вдосконалення, сходження до вищої цілісності, спасіння [1]. Інші дослідники вважають, що релігія виникла у зв'язку з тим, що людина не могла пояснити окремі явища природи і тому сподівалася на існування вищих сил, які ці явища створювали. Релігійна віра в надприродне стала досить важливою для первісного суспільства, і в подальшому поширилася на всі інші форми [2].

Особливістю релігії та релігійних вірувань з самого початку формування релігійних уявлень у первісному суспільстві стає проведення певних дій, які мали проводити окремі особи і ці дії мали спостерігати всі члени роду племені чи іншого суспільного утворення.

Таким чином поступово формувалася думка, що присутні під час проведення релігійних обрядів мали повірити, що ці обряди перш за все допомагають усунути загрози для присутніх з боку незрозумілих сил, а з іншого боку формували відповідну віру, що вони мають чудодійну силу.

Основною рисою релігійних заходів з самого початку їх зародження стала масовість, тобто присутність великої кількості учасників, які спостерігали за проведенням зазначених заходів.

Перехід від первісності до цивілізації викликав перетворення у соціально-економічної і політичної сферах, а й у сфері духовної, виникають досконаліші системи релігійних уявлень. На зміну первісним формам релігії приходять національно-державні. Основним фактором формування цих релігій є вже соціальна структура, а не природне середовище. Визначальна риса національно-державних релігій полягає в тому, що приналежність до цих релігій визначається приналежністю до того чи іншого народу чи держави і навпаки.

До національних релігій відносять релігії стародавнього світу, які правильніше називати локально-обмеженими: вони розвивалися одночасно з формуванням етнічних спільностей.

Деякі національні релігії, з'явившись у давнину, збереглися і в наш час - іудаїзм, індуїзм, конфуціанство, даосизм, зороастризм. Розглянуті національно-державні релігії багато в чому стали основою для світових релігій. Принцип монотеїзму та молитовне богослужіння іудаїзму вплинули на християнство та іслам. Вплив зороастризму виявилось у вченні про світ як боротьбу двох початків і свободу людської волі, як свободу вибору правильного життєвого шляху; у вченні про потойбічну відплату і кінець світу; у практиці індивідуального регулярного культу. При розгляді індуїзму треба визначити також на вчення про переселення душ, закон Карми, відповідно до якого наступне тілесне втілення душі відбувається залежно від суми добрих чи поганих справ, думок та слів.

На сьогодні сформувались різні погляди на виникнення релігії, до яких відносяться фетишизм, тотемізм, магія, анімізм. Найбільш повно питання історії розвитку релігій, їх впливу на суспільство та їх сучасний стан висвітлено у працях В. Лубського, М. Лубської, В. Козленка та ряду інших [4, 5].

Якщо проаналізувати в цілому релігійні заходи, то з самого початку ми можемо визначити наступні характеристики релігійних заходів:

- їх проведення завжди мало переконувати, що існують якісь потойбічні сили, які підпорядковуються лише особам, що проводять ці заходи;
- з метою переконання у необхідності впливу на осіб, які спостерігають за проведенням масового заходу служителі культу мали відповідне вбрання [6, 10];

– перші релігійні заходи, які проводилися у первісному суспільстві повинні були відвідувати всі члени суспільства, проте пізніше вже кількість учасників зменшувалася;

– в більшості випадків релігійні масові заходи використовувалися також владою з метою згуртування населення навколо влади [7];

– у більшості країн особливо у середні віки та й на сьогодні у окремих країнах керівники держав водночас, стають найбільшими і у релігійному середовищі (Іран);

– релігійні масові заходи досить часто супроводжувалися жертвоприношенням, які мали на меті задобрити богів, щоб вони були прихильними і здійснили ті чи інші заходи, при цьому іноді в якості жертви використовувалися живі люди;

– окремі масові заходи проводилися для залякування учасників та придушення непокори і формування страху перед покаранням, наприклад, спалювання відьом у середніх віках [8, 9].

В подальшому масовість заходів вже стала звичною, особливо це спостерігалось у православній вірі та мусульманських країнах. У католицькій вірі стає більш розповсюдженим ставлення до Бога індивідуально. Але це відбулося після Реформації та середньовічного панування інквізиції, яка знищила не тільки відьом [8], але й будь-яких осіб, які виявляли індивідуальність.

Якщо проаналізувати масові заходи, які пов'язані з релігією, то в більшості випадків вони тісно перепліталися з владою, яка в той чи інший час керувала в тій чи іншій державі. Проте духовництво намагалось перш за все створити свою систему, яка б стала всесвітньою і всі царі, королі та т. ін. підпорядковувалися б церковній владі.

Проте внаслідок поразки у війнах за гроб Господній в Єрусалимі та досить неадекватна поведінка інквізиції підірвали віру у більшості країн Європи та Америки, тим більше католицизм почав перетворювати церкву на торговельний майданчик, за гроші можна було придбати відпущення гріхів.

В Україні, яка перебувала після Хрещення Русі і політично не була створена як єдина держава панувало Християнство Східного або Візантійського обряду.

Слід зазначити, що проникнення християнської релігії в Україні почалося ще до Хрещення Русі. В той час в Києві вже існували іудейська, та мусульманська релігії, але перемогла християнська, тому, що вона почала оформлюватися як державна релігія [11]. Крім того запозиченню

християнства сприяли і контакти з Візантією, яка була вже досить релігійною [12].

Історичний період між Хрещенням Русі і створенням козацтва, який включав у себе також напад монголо - татарів та руйнування Києва сприяв певною мірою укріпленню християнської релігії на території України.

Доба козацтва у сфері релігії характеризується укріплення християнства [13]. За свідченням окремих дослідників саме християнська релігія стала одним з чинників щодо об'єднання України та Росії під час визвольної війни, проте зазначене питання є дискусійним [14].

Після приєднання України до Росії християнська релігія стала пануючою на всій території Росії. Щодо масових заходів то вони відбувалися відповідно до церковних канонів, але в Україні ще залишалися такі масові заходи як святкування закінчення збирання врожаю, Покрова та ряд інших.

Перед революцією 1917 року влада починає використовувати релігію для посилення тиску на інтелігенцію, особливо євреїв, які вважалися головними заколотниками. Проводяться так звані «чорносотенні погроми», в яких беруть участь віруючі, і які також можна віднести до масових заходів [15]. Інші масові заходи такі як хода на честь святкування Паски, масове відвідування церков на Різдво Трійцю та інші релігійні свята продовжувалися і вони стали вже традиційними в Україні.

Після Жовтневої революції головним гаслом більшовиків було знищення індивідуалізму та створення колективізму. Проте якщо знищити правлячий клас буржуазії та поміщиків простими розстрілами було легше ніж викоринити релігійні вірування то проводилася досить активна антирелігійна пропаганда [16].

З самого початку існування Радянської влади церковні заповіді вважалися шкідливими, а радянська людина перш за все не повинна була вірити у Бога а вірити новим керманічам держави. Крім того певною мірою можна вважати спробу створення нової релігії, яка кінцевою метою передбачала побудову комуністичного суспільства.

Боротьба з «релігійним дурманом» у СРСР розпочалася одразу після встановлення влади більшовиків. «Головним нашим завданням є сприяння фактичному звільненню трудящих мас від релігійних забобонів», - йшлося у декреті Ради народних комісарів від 23 січня 1918 р. Як зазначають дослідники, одразу після революції більшовики розпочали бурхливу діяльність із заміни

релігійних свят та обрядів нові, радянські. При цьому вони також намагалися використовувати нові свята з найбільш масовою присутністю людей

З метою відволікання населення від релігійних традицій і святкування наприклад, Паски було запроваджено святкування так званої «Червоної паски» [17]. Проте таке святкування не прижилося, адже втрачався зміст свята в цілому. Запроваджувалися й інші нові свята. Особливо не сприймалися нові масові заходи в сільській місцевості. Якщо у містах була встановлена вже певною мірою заборона на відвідування церков та проводилося залякування населення, то в сільській місцевості церкви в окремих випадках ще працювали. Тому основні напрями діяльності у сфері викоринення релігії, та особливо масових заходів було спрямовано на сільську місцевість.

З метою боротьби з релігією та релігійними масовими заходами застосовувалися різноманітні форми і методи. До них відносились такі:

- активна антирелігійна пропаганда, тобто повсякденні вуличні вистави, де священнослужителі та їх прибічники висміювалися;
- розповсюдження різної антирелігійної літератури;
- арешти та висилання священнослужителів;
- захват церковних будівель та використання їх як клуби або складські та інші приміщення;
- знищення церков та церковних приміщень;

Одним з напрямів антирелігійної пропаганди було також формування радянського святкового календаря («червоного календаря»). Такі календарі у 1920-ті роки були пов'язані перш за все з витісненням релігійних свят із повсякденного життя населення. Цей процес носив дуже тривалий характер та здійснювався різними методами.

Насамперед в адміністративному порядку було запроваджено скорочення кількості вихідних днів, присвячених релігійним святам, таким як Паска, Різдво та т. ін.

Крім того радянськими, партійними та комсомольськими органами застосовувалися й інші методи. Одним з них було так зване осовічування релігійних і народних свят, яке використовувалося переважно в сільській місцевості. Зазначений процес здійснювався з метою впровадження радянських сільськогосподарських свят у повсякденне життя населення.

«Осовічування» релігійних і народних масових заходів свят досягалося завдяки застосуванню цілої сукупності різних прийомів.

По-перше, радянські сільськогосподарські свята навмисне проводилися в ті дні, коли на селі

готувалися до майбутніх церковних або народних свят. Тим самим скорочувалися можливості для повноцінної підготовки до релігійних свят, і пропагувалися ідеї про їхню повну заміну радянськими еквівалентами. До святкування радянських масових заходів в більшості випадків залучалася молодь.

По-друге, сільськогосподарські свята, що вводяться, поєднували в собі як власне радянські святкові форми: мітинги, демонстрації, карнавали, концерти художньої самодіяльності, театралізовані постановки, так і традиційні, що склалися в народному побуті в попередній період, наприклад, святкові ярмарки, кінні змагання, народні гуляння, мирські складчини, тобто бенкети, на які збиралося все село, село, станиця, які збиралися спільно і сідали святкувати за столи просто неба.

Використання цього прийому мало продемонструвати населенню наступність традицій радянської святкової культури та народної культури.

– По-третє, сільськогосподарські свята супроводжувалися потужною агітаційною та пропагандисткою компанією, метою якої було ослаблення впливу, що надається релігійними та народними святами на суспільну свідомість. Воно досягалося проведенням лекцій, театралізованих вистав, диспутів, демонстрацією кінофільмів, масовим роздаванням антирелігійної літератури та іншими засобами.

По четверте під час проведення таких масових заходів завжди підводилися підсумки соціалістичного змагання а переможців нагороджували, що також відволікало певною мірою від релігійних масових заходів.

Одним із перших радянських сільськогосподарських свят став Міжнародний день кооперації, заснований у 1923 р. з ініціативи Центрального комітету міжнародного кооперативного союзу. Спочатку цей день святкувався 17 липня, проте пізніше був перенесений на 5 липня [18]. Завдяки цьому перенесенню він став розташовуватися досить близько до двох православних релігійних свят: «Різдво Іоанна Предтечі» (7 липня) та «Петрового дня» (12 липня). Тим самим було Міжнародний день кооперації фактично «перекривав» святкування цих днів у сільській місцевості.

У день свята кооперації всі установи, які брали участь у кооперативному русі проводили відповідну антирелігійну роботу, яка полягала в читанні газет, журналів і брошур, присвячених проблемам розвитку міжнародної та радянської кооперації. Також проводилися нагородження переможців та т. ін.

Крім того, до цього дня політпросвіт установи намагалися приурочити сільськогосподарські виставки, які демонстрували досягнення селян під керівництвом радянської партії та уряду. Водночас, проводилися спортивні змагання, працівників та трудових колективів Особливого значення для розвитку кооперації мало проведення різноманітних економічних кампаній («триденник пільгової торгівлі», «двотижневик заощаджень», «селянські позики» та інші). Поряд з цим свята кооперації носили і цілком конкретну практичну мету - виявити і охопити всіх неписьменних членів кооперації навчанням, що ставилося в обов'язок політпросвіт установам.

Найчастіше святкування державних та сільськогосподарських свят поєднувалося, що ще більше посилювало значення останніх.

Ще одним радянським сільськогосподарським святом став День урожаю. За формою проведення це радянське свято нагадувало традиційні сільські свята, присвячені закінченню польових робіт. Злиттям традиційних та нових радянських святкових форм його організатори намагалися наблизити сільське населення до радянського свята врожаю. У партійних документах того часу вказувалося на важливість спадкоємності, необхідність розвитку старих звичаїв на новій основі, що супроводжували літні та осінні роботи з збирання врожаю.

Іншими словами, зазначені масові заходи, з одного боку, мали продовжувати існуючі раніше традиції та обряди, що супроводжували закінчення сільськогосподарських робіт, а з іншою - доповнити їх радянською ідеологією та комуністичними цінностями.

Водночас День Урожаю використовувався радянською пропагандою для боротьби проти всього, що вважалося шкідливим для сільського населення. Наприклад, кулаки, священники, релігійні традиції та одноосібне селянське господарство постійно були мішенями для гострої полеміки та осміяння. Тому під час свята врожаю найчастіше проводилися різноманітні вистави з розігруванням сцен на злободенні теми сільського життя. Подібні вистави були спрямовані на те, щоб в зрозумілій для населення візуальній формі демонструвати архаїчні пережитки, що зберігалися в сільській місцевості.

З 1922 р. почалася боротьба за витіснення Різдва Христового. Проводилися різноманітні антиріздвяні та антивеликодні кампанії.

Разом із Різдвом було піддано забороні і ялинку. Встановлення ялинки на честь Нового року називали «попівським звичаєм» та релігійними

забобонами. Однак, незважаючи на потужну кампанію, люди продовжували в переважній більшості ставити її таємно.

Свято Пасхи також піддавалося певній трансформації. Перш за все за церквами, де проводили богослужіння встановлювали нагляд та проводили заходи щодо виявлення дітей, а також інших осіб, які пішли в церкву, щоб потім критикувати їх на різноманітних зборах та зустрічах [19].

Іншим способом боротьби з Паскою стала відміна вихідних днів. Наприклад, в окремих випадках пропонувалося перенесення вихідного з неділі на четвер та т. ін.

Більшовики перш за все розробили систему радянських свят, і таким чином намагалися відвернути людей від церковних та народних традицій, а також запровадити нові ідеї а особливо ідею колективізму і відповідальності колективу за його членів.

Головним напрямом у боротьбі з релігією вважалась думка В.І. Леніна, який писав, що до церкви люди ходять, тому що вони мають мало різноманітних видовищ і тому їм треба частіше показувати спектаклі та вистави, а головним з мистецтв він вважав кіно [20]. Тобто різноманітні масові заходи повинні в першу чергу відволікати населення від релігії і поступово пропагувалися комуністичні ідеї.

Після смерті Леніна його послідовник І.Сталін почав жорсткий наступ на релігію та релігійні масові заходи. Перш за все у 1929 році були заборонені головні релігійні свята Різдво, Паска та інші. Всі дні особливо коли мали відбуватися масові святкування релігійних свят оголошувалися робочими. Здійснювалися досить безпрецедентні гоніння на священників, а також на осіб, які ходили до церкви. Більшість священників було заарештовано і відправлено до концентраційних таборів, а церкви знищені.

Антирелігійна політика була спрямована і на проведення різноманітних масових заходів родино-індивідуального спрямування. На заміну церковному вінчанню з'явилися показові весілля-вечірки, колгоспні весілля, комсомольські весілля. Такі форми весілля, передусім, були характерні для сільської інтелігенції.

«Червоне весілля» широко практикувалося і навіть у 1950-х-1960-х рр. Незважаючи на появу і розвиток нових форм весілля, селяни використовували деякі елементи старого традиційного весілля, вкладали в цю форму новий зміст, який відбивав нові матеріальні та духовні умови їхньої життя.

Слід зазначити, що у роки після Другої світової війни в Україні особливо сільське населення все більше зверталося до релігії, чому сприяла лібералізація релігійної політики радянської влади під час Другої світової війни і тяжке становище населення у повосенні роки. Тому певною мірою поновилося здійснення релігійних обрядів вдома і святкування великих релігійних свят - Різдва, Хрещення, Пасхи, Трійці, Спаса, Маковія та інших. Найбільш масово населення села відзначало Паску і Різдво Христове. Зазначені свята певною мірою відмічалися і в містах.

Під час так званої хрущовської відлиги з новою силою розгорталася антирелігійна кампанія. Раніше релігію зараховували до ворогів індустріалізації, то тепер вона оголошувалася ворогом прогресу та будівництва комунізму. Ключове слово атеїстичного дискурсу відлиги - шкода. Таким чином релігія та релігійні масові заходи наносили шкоду будівництву комунізму.

Досить показовим у цей час став «Календар атеїста», видрукований видавництвом «Політвидав», який витримав кілька перевидань, і кожен випуск розвінчував «шкідливу» сутність релігійних традицій.

Так, шкоду його укладачі побачили навіть у масовому заході, що супроводжував традиційні похоронні обряди. Свято Різдва начебто наносило величезної шкоди народному господарству через багатоденне пияцтво та прогули. Шкода свята Пасхи - у наполегливому навіюванні ідеї покірності Богу, а шкода цілування хреста - в антисанітарії.

Тобто автори календаря апелювали, передусім, до свідомих громадян, переконуючи їх у непотрібності і навіть аморальності долучатися до релігійних свят. Паралельно в національних районах відбувався пошук національних звичаїв, які можна використовувати в радянських ритуалах, очистивши їх від релігії з метою формування соціалістичних громадських відносин.

Формування радянського святкового календаря було тісно пов'язане з витісненням релігійних свят із повсякденного життя населення. Як зазначив С. Шаповалов, цей процес був досить тривалим та здійснювався різними методами. Поряд із простим скороченням кількості вихідних днів, присвячених релігійним святам, радянськими партійними та громадськими органами найчастіше застосовувалися і інші методи. Серед них запровадження радянських свят у ті дні, коли готувалися до майбутніх церковних свят. Тим самим скорочувалися можливості для повноцінної

підготовки до релігійних свят, і пропагувалися ідеї щодо їх повної заміни радянськими еквівалентами.

Запроваджувалися свята, що поєднували в собі як власне радянські святкові форми: мітинги, демонстрації, карнавали, концерти художньої самодіяльності, театралізовані постановки, так і традиційні, що склалися в народному побуті в попередній період, наприклад, святкові ярмарки, народні гуляння, бенкети під відкритим небом. Використання цього прийому мало продемонструвати населенню спадкоємність традицій радянської святкової культури. Свята супроводжувалися потужною агітаційною та пропагандистською компанією, метою якої було ослаблення впливу, що чинився релігійними та народними святами на громадську свідомість. Воно досяглося лекційними виступами, масовими читаннями та іншими засобами.

Таким чином в Радянському Союзі постійно проводилися заходи щодо витіснення релігійних масових заходів з повсякденного життя населення.

Останні роки існування Радянського Союзу характерні тим, що більшість масових заходів, які проводилися в СРСР перш за все ретельно планувалися і розроблялися спеціальні сценарії їх проведення.

Найбільш яскравими масовими святковими ходами, що в переважній більшості примусово охоплюють переважну частину населення Радянського Союзу стали Жовтнева та Першотравнева демонстрації. У цей період вже розробляються спеціальні сценарії художнього оформлення святкових демонстрацій. Вже використовуються не лише портрети, прапори, гасла, прапори та транспаранти, а й використання театралізованих груп, символічних фігур і побудов, декорованих машин [21].

Разом з тим проводилися заходи по виявленню осіб, які відвідували церкву під час релігійних масових заходів. Якщо окремі особи приводили з собою дітей то у школах з такими дітьми проводилася окрема робота їх висміювали намагалися перевиховувати.

Поступові зміни у системі релігійних масових заходів відбулися в Україні у кінці 80-х років минулого сторіччя. В Україні відроджуються досить швидко релігійні традиції та проводяться релігійні масові заходи. Партійний вплив та антирелігійна пропаганда зменшуються. Тим більше після смерті Л. Брежнєва стає вже питання про реформування КПРС і виникають в цілому питання

стосовно курсу на заборону релігії та релігійних масових заходів [22]. У країні поширюється криза, яка призводить до зменшення прожиткового рівня громадян в цілому, починаються судові процеси проти окремих партійних керівників високого рангу, певною мірою лібералізуються література, кіно та театральна діяльність.

З іншого боку посилюються заходи стосовно антирелігійної пропаганди. Найбільш активно переслідувалися так звані нетрадиційні релігійні масові заходи, які проводилися окремими релігійними течіями, п'ятидесятники, баптисти, адвентисти та т. ін. Їхні масові заходи заборонялися а учасники переслідувалися. Особливо переслідувалися особи, які контактували з представниками окремих релігійних течій з за кордону [27].

Окремі дослідники доводять, що комуністи намагалися створити новий вид релігії [24, 25]. Основними напрямками нової релігії були комуністична ідеологія та масові заходи, які можна було прирівнювати до релігійних масових заходів. Навіть як свідчать окремі дослідники К. Маркс вважався богом отцем, а В. Ленін - богом сином [26].

Псевдорелігійність масових заходів в Радянському Союзі просліджувалася у тих масових заходах, які проводилися. Особливо важливими вважалися Перше Травня та День Жовтневої революції. Проте спроби запровадити масову релігію та примусити людей вірити в комунізм, як велике щасливе майбутнє були зруйновані керівниками Радянського Союзу спочатку Сталіним, а потім Хрущовим та в подальшому Брежнєвим.

Просте порівняння життя та діяльності релігійних святих, які все життя проводили в молитвах та аскетизмі і керівників Радянського Союзу, які жили як середньовічні казкові правителі убивало віру в нову релігію, яка в подальшому поступово зруйнувалася.

Відродження релігії та масових заходів у перші роки після отримання незалежності в Україні з одного боку дало можливість відродження релігії, повернення до релігійних традицій окремих верств населення. Особливо активно відродження релігії відбувається на території Західної України.

В Україні було прийнято ряд нормативних документів, які визначали діяльність релігійних організацій, систему організації і проведення масових заходів та інші питання релігійного життя [28].

Останні роки існування Радянського Союзу характерні тим, що більшість масових заходів, які проводилися в СРСР перш за все ретельно планувалися і розроблялися спеціальні сценарії їх проведення.

Найбільш яскравими масовими святковими ходами, що в переважній більшості примусово охоплюють переважну частину населення Радянського Союзу стали Жовтнева та Першотравнева демонстрації. У цей період вже розробляються спеціальні сценарії художнього оформлення святкових демонстрацій. Вже використовуються не лише портрети, прапори, гасла, прапори та транспаранти, а й використання театралізованих груп, символічних фігур і побудов, декорованих машин [21].

Поступові зміни відбулися у кінці 80-х років минулого сторіччя сприяли зменшенню атирелігійних заходів. В Україні відроджуються досить швидко релігійні традиції та проводяться релігійні масові заходи. Партійний вплив та антирелігійна пропаганда зменшуються. Тим більше після смерті Л. Брежнєва стає вже питання про реформування КПРС і виникають в цілому питання стосовно курсу на заборону релігії та релігійних масових заходів [22]. У країні поширюється криза, яка призводить до зменшення прожиткового рівня громадян в цілому, починаються судові процеси проти окремих партійних керівників високого рангу, певною мірою лібералізуються література, кіно та театральна діяльність.

З іншого боку в західних регіонах України, незважаючи на активну протидію влади виходить з підпілля Українська греко-православна церква, яка поступово стає осередком національного руху в цілому [22].

Проте найбільш активно відроджуються релігійні масові заходи після отримання незалежності. Ідеологічний вплив комуністичної партії, яка стає забороненою швидко заміщується впливом релігійним. Одним з перших законодавчих актів в Україні стає Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» [23].

У зазначеному Законі України визначено, що релігійні організації мають право проводити різноманітні масові заходи, але попередньо узгоджувати їх проведення з місцевою владою [23].

Відродження релігії та масових заходів у перші роки після отримання незалежності в Україні з одного боку дало можливість відродження релігії, повернення до релігійних традицій окремих верств населення. Особливо активно відродження релігії відбувається на території Західної України.

Разом з тим вже в перший період існування незалежної України керівництво Російської Православної Церкви розпочали проводити певні заходи з протидії самій ідеї незалежності і тим більше незалежності української церкви. Спроби

українських священників добитися незалежності від московської церкви оголошувалися боговідступництвом та переслідувалися. Крім того представники Російської православної церкви активно пропагували єдність двох народів, що протирічили ідеям незалежності України.

В Україні було прийнято ряд нормативних документів, які визначали діяльність релігійних організацій, систему організації і проведення масових заходів та інші питання релігійного життя [28].

Релігійні масові заходи особливо стали політизуватися після початку агресії Російської Федерації. Федеральна служба безпеки Російської Федерації, яка в переважній більшості контролювала всі православні релігійні організації, особливо священників, які навчалися в Російській Федерації [29].

Приводом для активізації діяльності Російської православної церкви стали ходи ЛГБТ та намагання ввести в Україні богослужіння українською мовою. В окремих випадках у церквах зберігалась зброя та переховувалися бойовики, про що свідчать окремі дані які було отримано під час розслідування кримінальних справ.

Були зроблені спроби використовувати масових заходів з метою дестабілізації ситуації в Україні. Особливо треба зазначити церковну ходу до річниці Хрещення Русі, яку організували керівники Української православної церкви московського патріархату з метою дестабілізації в Україні у ході взяли участь тисячі осіб, які в більшості випадків підтримували московську церкву. Окремі з них вірили, що це допоможе примирити Україну з Російською Федерацією, але більшість учасників була налаштована вороже до України та української церкви.

В цей же час на Західній Україні щорічно проводяться хресні ходи, так звані «прощі» в яких брали участь представники, і вони здійснювали ці походи до Почаївського монастиря, яким до сьогодні керують представник московської церкви

Після отримання Томосу про автокефалію, яке відбулося 6 січня 2019 року керівники Московської церкви оголосили, що українська церква не є канонічною та не має права проводити богослужіння та т. ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Після початку широкомасштабного вторгнення активність московських священників дещо зменшилася, тим більше, що їх поведінка викликала в окремих місцях несприйняття та негативні відгуки. На сьогодні в більшості областей України відбувається

перехід віруючих з церкви Московського патріархату до Православної церкви України.

На сьогодні масові релігійні масові заходи у зв'язку з війною проводяться у зменшеному форматі. До них відносяться такі як:

- церковна хода після літургії на Паску;
- відспівування та похорони окремих відомих людей;
- в окремих випадках весільні обряди з присутністю також невеликої кількості осіб;
- окремі релігійні обряди, які передбачені церковними статутами також з присутністю невеликої кількості віруючих.

Як висновок слід зазначити, що релігійні масові заходи мають досить довгу історію. Релігія як явище зародилася разом з людським суспільством і вона є досить поширеною в Україні, проте завдяки антирелігійній пропаганді в Радянському Союзі на сьогодні виросли покоління осіб, які до релігії та релігійних масових заходів ставляться індиферентно.

В Україні де факто на сьогодні існують дві православні церкви, і питання про їх об'єднання та проведення спільних масових заходів не стоїть на порядку денному. Майже щотижня відбуваються окремі суперечки між віруючими, які активно використовує російська пропаганда. Верховна Рада України прийняла відповідний закон про заборону діяльності на території України Української православної церкви московського патріархату, священники якої підтримують агресію Російської Федерації, але існує цілий ряд проблем з виконанням зазначеного закону.

Перспективами подальших досліджень у сфері релігійних масових заходів можуть бути наступні:

- активне вивчення в системі як вищої так і середньої освіти історії релігії, проте без відповідного тиску з метою переконання тієї частини українського суспільства, яка до сьогодні не розуміє певної шкідливості діяльності релігійної організації з центром управління в Російській Федерації і яка підтримує війну в Україні;
- використання впливу інших громадських організацій з метою роз'яснення необхідності відходу від УПЦ МП та застосування засобів масової інформації для роз'яснення позиції держави у даному питанні;
- використання різноманітних способів щодо ведення переговорів між представниками Православної церкви України та УПЦ МП з метою їх об'єднання.

Література

1. Академічне релігієзнавство / за заг. ред. А.М. Колодного - Київ 2000 р.
2. Шаталович І.В., Байрак Л.Ю. Історична еволюція релігії : Навч. посібник. - Дніпропетровськ : НМетАУ, 2013. - 60 с.
3. Кучера Т. М. Релігієзнавство: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2016. 95 с.
4. Лубська В., Лубський В. Історія релігій світу. ЦУЛ. 2022. 705 с.
5. Лубський В. І., Козленко В. М., Лубська М. В. Історія релігій. Київ: ТанDEM, 2002
6. Савчук Т. Зовнішній вигляд православного духовенства в період комуністичної модернізації. URL: <https://religio.org.ua/index.php/religio/article/download/1340/1340/>
7. Штепа П. Московство його походження, зміст, форми й історична тяглість. URL: <https://www.mytus.net/index.php/rekomendovana-literatura/item/10-moskovstvo>
8. Редько Д. Полювання на відьом - хейт середньовіччя. Як би не спалити «Пташку» у тому ж багатті. URL: https://ipress.ua/articles/polyuvannya_na_vidom_heytserednovichchya_yak_by_ne_spalyty_ptashku_u_tomu_zh_bagatti_336818.html
9. Єфименко П. Суд над відьмами. Київська старовина. Т. 7. 1883. В.Ф.Ятченко Український шаманізм: монографія. Київ: Міленіум, 2011. 216 с.
10. Антонович В. Три національні типи народності. Твори. Повне видання. Київ, 1932. Т. 1.
11. Бадьора н. і. соціальна структура візантійської імперії та особливості української культурно-політичної ментальності URL: <https://byzantina.wordpress.com/2011/01/13/badyora/>
12. Наливайко Д. Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках). Київ: Дніпро, 1992. 496 с.
13. Іларіон, митрополит. Українська церква. Нариси історії української православної церкви. Вінніпег, 1982. 366 с.
14. Волковинський В. М. «Чорна сотня» та її «хрещені батьки» в Україні на початку ХХ ст. URL: <http://history.org.ua/JournALL/xix/5/8.pdf>
15. Бабенко Л. Л. Особливості антирелігійної пропаганди 1920-х років та її альтернативи . *Філософська обрії*. 2010. № 24. С. 222-235.
16. Скідан Д. С., Темірова Н. Р. Радянська релігійних свят URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/7596/7598>
17. Журба М. А Селянська кооперація радянської України і Міжнародний кооперативний альянс

(20-ті рр. XX ст.). *Український історичний журнал*, 2007, № 2.

18. Основи комуністичної моралі. (для системи політичного навчання молоді). Молода гвардія. 1973 р. 304 с.

19. Ленін В. І.. Повне зібрання творів, вид. 5-е. Видавництво політичної літератури, 1970. Т. 44.

20. Генкін Д. М. Масові свята. Навчальний посібник. 1973. 120 с.

21. Войналович В. «Галицький проект» релігійного відродження в Україні 1970-1980 років ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. *Наукові записки*. Вип. 1(87).

22. Про свободу совісті та релігійні організації Закон України від 12 вересня 1991 року № 1543-XII *Відомості Верховної Ради України* 1991 № 25 ст. 283

23. Шахназаров О. Л. Радянське суспільство 1917-1953 рр. Аномалія чи закономірність. URL: http://t/userfiles/files/social_history_pedagogic/material_period/Schachnazarov_Sov_obszhestvo_1917-1953_gg.pdf

24. Хархун В. Ідеологія як релігія концепція «релігієподібного комунізму» у західній і пострадянській гума-

нітарістиці. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/46334/11-Harhun.pdf?sequence=1>

25. Кантор В. Проблема Антихриста як проблема тоталітарного зламу європеїзму. *Питання філософії*. 2001. № 4. С. 16-24.

26. Збірник документів і матеріалів про релігію і церкву Упорядник Г.Ф. Споревой, М.С. Боговесов К. РІО МВС УРСР 1983 - 248 с. Право і релігія (збірник матеріал та нормативно-правових актів) Під ред. В.В. Костицького. Івано-Франківськ: ЛІК. 2000. 116 с.

27. «ФСБ в рясах». Як російські спецслужби діяли під прикриттям Московського патріархату? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/okupacia-krimu-moskovsky-patriarkhat/31122625.html>

Свистович Р. С.,

orcid.org/0009-0005-5057-6133

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри правознавства

Житомирського інституту Приватного

акціонерного товариства

«Вищий навчальний закладу

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»